

INKÁBB ZENESZERZŐNEK LÁTOM MAGAM, MINT ELŐADÓMŰVÉSNEK

BESZÉLGETÉS MIQUÈU MONTANARÓVAL

Miquèu Montanaro, Kobzos Kiss Tamás barátja majdnem ötven éve jár Magyarországra. Sajátos zenei kapcsolat vezette hozzánk, családot is Magyarországon alapított, és magyar zenészekkel alakította ki Vents D'Est nevű zenei formációját is, mellyel évek óta sikeresen koncerteznek a világ minden táján.

FOTÓK: OLÁH GERGELY MÁTÉ

Az Óbudai Társaskörben, a Népzenei Iskola Kobzos Kiss Tamás emlékére szervezett koncertjén játszott először Erdal Şalikoğluval, aki önhöz hasonlóan sokat játszott együtt Kobzos Kiss Tamással. Korábban nem is találkoztak?

Nem találkoztunk, bár Tamás mindig mondta, hogy Erdallal ezt csináltuk, meg azt csináltuk. A felvett CD-ket ideadta, meghallgattam, de soha nem találkoztunk személyesen. Jó volt vele zenélni, és remélem, hogy lesz máskor is alkalom erre.

Az Óbudai Társaskörben régizenét és népzénet játszottak, korábban a Nyitott Műhelyben viszont tangókat adott elő.

Mózer Ádám barátommal – aki leginkább klezmer zenét játszik, de mellette sok improvizatív zenét is – volt egy ötletünk, hogy két harmonikával játsszunk tangókat. Én inkább zeneszerzőnek látom magam, mint előadóművésznek, és sok tangót is írtam életemben. Tudok játszani hangszereken, de inkább próbálok mindig valami újat hozni a zeneszerzésben. Ezeknek a tangóknak az alapja nagyon kevés hangból áll, lényegében ez egy olyan alapterv, amire lehet improvizálni, figyelve a közönségre is. Közben sokat mesélek a tangóról és arról, hogyan jutottam el a régizenétől a tangóig.

És hogyan?

Hagyomány Provence-ban, hogy nyaranta bálákat tartanak a város főterén. Gyerekkoromban a bátyám – aki sokkal idősebb nálam – vitt ezekre a bálókra, és akkor nagyon megszerettem a bandoneón hangszert, amivel tangót játszanak. A nagynénem nagyon jó tangótáncos volt, és tanított engem. 12–13 éves koromban kezdtem táncolni, és nagyon sokat táncoltam. Amikor komponálni kezdtem, tangókat is írtam. Sok olyan országban jártam, ahol híres a tangó, például Kolumbiában. Sajnos nem voltam Argentínában, ahol a hozzám hasonlóan okszitán származású Carlos Gardel volt az egyik legfantasztikusabb tangóénekes. Volt a XX. század elején Argentínában egy Torito becenevű boxoló, Justo Suarez, akiről még Cortazar is írt egy novellát. Sok verset is írtak hozzá, köztük egy barátom is, aki

Az okszitán (okcitan) az egyik legnagyobb kulturális és irodalmi hagyományokkal rendelkező kisebbségi nyelv Franciaországban. A középkori irodalomban a trubadúrköltészet és balladák nyelve volt. Mivel a középkorban az okszitán irodalmi élet központja a történelmi Provence tartomány volt, a nyelvet hagyományosan provanszál nyelvnek is nevezik.

megkért arra, hogy írjak zenét a verseihez. Nem akartam használni a régi tangókat, eredeti zenéket írtam, úgyhogy már régóta kötődöm a tangóhoz.

Ezek szerint élőzenei élményeken keresztül szerette meg a zenét.

Én egy olyan kis faluban laktam egy tanyán, ahol csak parasztok éltek. Az apám vasutas volt, az anyám sorompós, nyitotta, zárta a sorompót, de közben varrónőként is dolgozott. Talán 25 éves koromban vettem először boltban ruhát, azelőtt mindig az anyám varrta kabátokat, nadrágokat hordtam, így nem hasonlítottam senkire öltözködésben. A tanyán az emberek okszitánul beszéltek és énekeltek. Beleszülettem az okszitán kultúrába, ahol az emberek meséltek és énekeltek, ezért szeretem még ma is jobban az élőzenét, mint a hanghordozóra rögzítettet.

Mi a plusz az élőzenében?

Ott van az ember. Nemcsak a zene jön, hanem az ember személyisége is, a mosolya, az adott szituációban való megnyilvánulása; remeg a keze, ha ideges, vagy nagyon jól érzi magát, és így sokkal érdekesebb, mint a felvételtől hallgatott zene. Ráadásul a stúdióban sokszor veszik fel, aztán összevágják, a koncerten viszont egyszeri esemény történik. Én sokat tanulok játék közben is. Mindig szerettem a régizenét, és szeretek a régiből újat csinálni. Ez izgat igazán. Ha meghívják furulyásnak, akkor megtanulom, amit játszani kell, de ha szabadon engednek, már teljesen más a zenei világom, mint az általános. Mindenhol összeszedett

részletekből tudok egy koherens zenei világot építeni. Ezt csinálják az írók, a filmrendezők is – nincs teljesen új, de ahogy a részletek összekapcsolódnak, az teljesen egyéniként jelenik meg.

Valahol igazi trubadúrnak nevezték.

A trubadúr okszitánul azt jelenti, hogy valaki, aki talál. Azt jelenti, hogy valaki, aki úgy gondolja, hogy a levegőben vannak olyan dolgok, amiket összekapcsolhat, és csinálhat belőle egy dalt. A trubadúr mai megnevezéssel zeneszerző-költő. A versírás az elsődleges a számukra, de a hozzá tartozó zene is fontos. A sanzonban egy-két zenei téma van, az okszitán dalban legalább nyolc téma, zeneileg sokkal összetettebb. A trubadúrok akkor írták a legtöbb verset, amikor még nem volt zene mellette. A prozódia is nagyon fontos, de egy szöveget többféle ütemben is lehet játszani. Kobzos Kiss Tamással is ezekre figyeltünk, hogy többféle ütemben is játszunk, így sokkal izgalmasabb volt. A visszhangokat, a rezonanciákat kerestük. Találtunk kapcsolódást a magyar régizenével és az arab zenével is, hisz amikor a trubadúrdalok születtek, sok volt az érintkezés az arab kultúrával. A középkorban a háborúban a legtöbb ember, aki meghalt, fegyveres ember volt, a mai háborúban a civilek közül halnak meg a legtöbben. Akkoriban lehetett kulturális találkozás a háború folyamán, mert a harcosok mellett találkoztak a civilek is, akik kiegészítő szolgáltatásokkal követték a hadsereget, és kapcsolatba kerültek a lakossággal. Ez a kontaktus volt erős kulturális hatással mindkét félre. Később a nyugati kultúra klasszicizálódni kezdett, a törvények betartása, harmóniák, a tiszta hang volt a minta, az arabok pedig maradtak annál, hogy egy szólamot sokféleképpen díszítenek. Az arab kultúrában a díszítés a fontos. Tamás éneklése azért volt különleges, mert nagyon kevés énekes tudott trubadúrdalokat rendesen énekelni. A legtöbben operahangokkal énekeltek a trubadúrdalokat, ami egyáltalán nem működik, bár zeneileg igen, de a lényeg tekintve nem. Ha megnézzük, hogy kik voltak a trubadúrköltők, akkor megkapjuk a választ is. Oroszlánszívű Richárdtól nem lehet várni, hogy kiművelt énekes legyen, de biztos, hogy volt egy természetes hang, amin megszólaltak annak idején a trubadúrdalok. Tamás népies hangvilága visszahozta a trubadúrdalok világát.

Tizenhatéves korában járt először Magyarországon. Hogyan került ide?

Nagyon fiatalon kezdtem zenélni, így fiatalon kerültem egy néptáncgyűttesbe Provence-ban, ahol provance-i táncokat kísértünk dob-furulyával. De nekem volt már kontaktusom a magyar népzenevel is. Anyám látott egy műsort a Touloni Operában a Magyar Állami Népi Együttessel, és megvásárolt egy hanglemezt az előadás után. Hazahozta, és vett egy lemezjátszót, hogy hallgatni tudja ezt a műsort. Én talán négyéves voltam ekkor, és ez a zene majdnem állandóan szólt otthon. Ebből sokat tanultam. Aztán felmerült, hogy lehetne nálunk fogadni egy magyar együttest, viszont nem volt elég pénze a La Farigouleto provance-i együttesnek, hogy meghívjuk, ezért egész júniusban a kempingekbe jártunk zenélni, hogy összegyűjtsük a pénzt. Nyolcan vállaltuk a néptáncgyűttesből, három pár táncos és két zenész. Mindennap játszottunk. Egy hónap alatt összegyűjtöttünk annyi pénzt, hogy meghívhattuk a magyarokat. Megdolgoztunk érte, de nekem nagyon fontos volt, hogy láthassak élőben magyar népzeneészeket. Megjöttek, én elővettem a furulyát, játszottunk együtt, minden próbán ott voltam, és csak játszottunk, játszottunk. Aztán egy év múlva mi jöttünk Magyarországra, de én azt az évet kihasználtam, és elkezdtem magyarul tanulni. 16 éves voltam, és nagyon komolyan vettem. 1971-ben jöttem először. Érdekes volt látni az itteni valóságot, mert kommunista családból származtam, az apám szakszervezeti vezető volt a vasutasoknál. Amikor ide jöttem, sok mindent másképpen láttam, mint ahogy otthonról elképzeltem. A kultúrházak nagyon tetszettek, de az emberek nem tűntek akkor olyan boldognak, sajnos most sem. Mindenesetre nem láttam akkor a rajongó kommunizmust, de a vadkapitalizmus sem javított a kisember életén. Viszont sok olyan emberrel találkoztam, akikkel a mai napig barátok vagyunk. Onnantól kezdve sokszor jöttem Magyarországra.

Kobzos Kiss Tamással mikor találkoztok?

Tíz évvel később itt találkoztam Magyarországon a feleségemmel, és Kobzos Kiss Tamás az ő baráti társaságába tartozott. Sokszor mondták, hogy

meg kéne ismerkednünk, mert nagyon hasonló a zenei világunk. Ebben volt valami igazság, sok közös pontot találtunk, ő ismerte a trubadúrköltészetet, sokat beszélgettünk a balladáról, Olaszországról, mert én olasz származású is vagyok, és készítettünk együtt egy műsort, a jeles napok régizenéjét. Én elég ismert voltam Provence-ban, és szerveztem egy pár hosszú közös turnét, Tamás pedig Magyarországon szervezett koncerteket. Sokszor volt lehetőségünk együtt zenélni kettesben, aztán együttesben is. Trubadúrműsort is csináltunk. Később én elkezdtem egy projektet Vents D'Est (Keleti szél) néven. Itt tudtam megvalósítani, amit igazán szerettem, hogy együtt legyen régizene, népzene, jazz, kortárs zene, improvizációk különböző népzenei alapokkal. Tamás zenei világától ez egy kicsit messzebb állt, ráadásul közben ő az Óbudai Népzenei Iskola igazgatója lett, így kevesebbet koncertezett, sok időt fordított tanításra. Akkoriban kezdett duóban játszani Erdal Şalikoğluval is. Az ő zenei világuk nagyon egymásra talált, az enyém a sokirányúságával kicsit eltávolodott ettől.

A Vents D'Est elnevezés a zene keleti hatására vonatkozik?

Pontosan ebből adódott félreértés, de a félreértés mindig jó. A Vents D'Est úgy kezdődött, hogy Rosta Katalin, aki most a Kaláka Fesztivált szervezi, felvetette egy Tamással közös fellépés után, hogy lehetne olyan koncert is, ahol én végig a színpadon vagyok, mellettem váltják egymást a zenészek, és mindenkiel játszom. Csináltunk egy előadást, ami úgy kezdődött, hogy Szabados György zongorázott, és Gyurinál van százezer lehetőség a zongorán, meg nekem a háromlyukú furulyán, és kínai pentatonra improvizáltunk. Írtunk egy kis témát, ez lett az első darab Keleti szél címmel, Szabados György elnevezése után. Aztán azt gondoltuk, hogy egy ilyen koncertet föl kellene venni. 1990-ben az Almássy Téri Szabadióközpontban fölveztük, csináltunk egy lemezt, és az első szám címe lett a lemez címe is a kínai pentaton alapján. Franciaországban meghallgatta valaki ezt a lemezt, és szervezett koncerteket. A Szabados György, Téka együttes, Sebestyén

Márta, Vujicsics együttes, Ökrös Csaba, Kobzos Kiss Tamás fémjelezte csapatnak kellett együttesnevet találni, és ez lett a Vents D'Est. Egy francia újságban azt írták rólunk, hogy emberi és zenei fraternitás, testvériség vagyunk. Tizenheten voltunk, és ebbe az együttesbe mindenholnan jöttek emberek. Később Szabados György kiszállt, mert ő mindig improvizált a szólókoncertjein, és azt vette észre, hogy Vents D'Est témákat játszik, s ez őt zavarta. Egy Serge Viallat nevű francia zongorista szállt be a helyére, aki kicsit máshogy játszott, aztán helyette egy Wodraszka nevű lány jött, akinek a játéka jobban hasonlított Szabadoséra. Tíz évig játszottunk így, hogy mindenkit hívtunk, akikkel találkoztunk, fesztiválokra is, volt, hogy 150-en léptünk fel egy koncerten. Ugyan nem egyszerre voltunk a színpadon, de igazi bolondság volt. Most készülünk egy új műsorral, ami teljesen más lesz, de a lényeg benne, hogy én hozom a témákat, és együtt játszunk. Én vagyok a zeneszerző, a fellépők játsszák a témát, és közben improvizálnak. Ökrös Csaba, Borbély Mihály a Vujicsicsból, Ágoston Béla, Mózer Ádám, Porteleki Áron dobos, aki teljesen szabad zenét játszik, és az új generáció is bekapcsolódik a Söndörgőből, valamint a fiam, Baltazar is, aki hétéves volt, amikor kezdtük a Vents D'Est-et – ma már ő vezeti az együttest.

Afrikában is sokat járt.

1988-ban jártam először Maliban, Bamakóban egy mesefesztiválon. Mesemondók köré szerveztek programokat, minden faluból jöttek mesemondók. Nagyon érdekes projekt volt, mert az ottani szerzői jogvédő iroda szervezte, akik védeni akarták a mesemondók jogait, ugyanis többen azt csinálták, hogy elmentek Maliba, fölvezték a mesemondók meséit, és aztán kiadták Franciaországban afrikai meseként, de nem nevezték meg a mesemondókat. A mali jogvédők szerették volna beazonosítani a mesemondókat. 1987-ben próbálták először, de kiderült, hogy a mesemondók, a kultúrájukban főleg a saját nyelvükön – bambara, wolof, Moré – beszéltek. Valamit tudtak ugyan franciául, de a mindennapokban a saját nyelvüket használták. Engem 1988 novemberében kerestek meg mint okszitán mesemondót, decemberben volt a turné. Nagyon

szeretem a nyelveket, úgyhogy egy hét múlva már meséltem bambara nyelven. Az emberek nagyon örültek ennek, bár nem egész meséket meséltem bambara nyelven, csak rövidítve, és franciával keverve, és mindig megszakítottam zenével. Egy kicsit több mint egy óras előadás volt, és el tudtam mesélni három mesét, közben pedig sokat játszottam. Érdekes volt, hogy egyből értettem, hogyan gondolkoznak az emberek. A hotel éttermében kaptam az ebédet, vacsorát, de az emberek, akik engem vezettek, mindig eltűntek, amikor ettem. Kérdeztem tőlük, hova mentek, amikor nem esztek velem az étteremben? Mondták, hogy nekünk az túl drága. Ugyanannyi pénzt kaptak, mint én az ebédre, de azt mondták, hogy ezt a pénzt viszik haza a családnak, mert még nem kaptak fizetést. Kérdeztem, hol esznek, azt mondták, hogy minden faluban, kisvárosban ismernek egy asszonyt, aki főz. Kérdeztem, ez mennyi? Négy embernek tízszer kevesebb volt, mint amit én fizettem egy ebédért. Mondtam, akkor másképpen fogjuk csinálni, azt az ebédet én fizetem, de eszem veletek, alszom veletek, én ebbe a hotelbe többet nem megyek. Együtt vagyunk. Ettől fogva én magam is elfelejtettem, hogy fehér vagyok, nem volt tükör, csak belülről láttam magam. Mindent együtt csináltunk. Közös tálból, kézzel ettünk, fantasztikus kontaktus volt. Ebből sokat tanultam, nagyon egyszerű volt. Ha te úgy gondolsz, hogy ugyanolyan ember vagy mint a többi, akkor ők is úgy gondolják, és a szín eltűnik, senki nem foglalkozik veled, csak azzal, ahogyan viselkedsz, ahogyan a dolgokhoz állsz. Rájöttem, azzal, hogy én kis tanyáról jöttem, az életem sokkal közelebb volt hozzájuk, mint a városokban élő emberekéhez. Ha például a lovakról beszéltünk, tudtam, hogy miről beszélnek, sok közös témánk volt, több mint egy városi emberrel.

A következő évben részt vettem egy színdarabban, ami Haitiről, a rabszolgaságról szólt. Később ezzel a darabbal is turnéztunk Afrikában – Mali, Burkina Faso, Niger, Togó, Benin –, és Burkina Fasóban találkoztam emberekkel, akik meghívtak zenélni, így azóta rendszeresen visszajárok oda is. Segítettünk egy fesztivált szervezni 1997-ben, ami a mai napig működik. Sok barátom volt ott, és még ma is mindennap levelezek velük.

Hány nyelvet beszél?

Így, ahogy tudom ezt az interjút adni, hatot. Aztán egy páron tudok minimális szinten, a mindennapi érintkezés szintjén. Okszitán, francia, olasz, spanyol, angol, magyar, kevésbé bambara, indonéz, szláv nyelvek.

Ehhez is fül kell?

Fül, de inkább az érdeklődés, a motiváció. Ahogy az építész egy városban nézi az épületeket, és mondja, ez egy ilyen stílus, ez egy olyan. Én ezeket nem látom, nem is értem, de ha valaki mond egy mondatot olyan nyelven, amire kíváncsi vagyok, akkor emlékszem rá. Azt a kérdést, hogy „Mi ez?“, rengeteg nyelven fel tudom tenni. Ez a kérdés mindig segít elindítani egy beszélgetést.

A. HORVÁTH ANDRÁS

FÉJA ENDRE: BUDAI IDILL

Kosztolányi Dezső versének eredeti címe Ó-Budán, mely a Heltai Jenő által szerkesztett Fidibusz című erotikus irodalmi élcslap 1907. január 11-i számában jelent meg először. Ugyanebben az évben született meg első kötete, a Négy fal között, ahol a vers Budai idill címen kapott helyet. A két címváltozatból összevonva akár Óbudai idill is lehetne a vers címe.

Már az első versszak varázslatos téli képében, ahol mindent beborít a hó, „mint egy álom lép eléd sok ó csuda, / régi váru Ó-Buda.” A vers megjelenésekor a költő még közel volt az elhagyott gyermek- és ifjúkor idejéhez. Még elevenen éltek az emlékei: „mindenre emlékszem, a múltamat világosabban látom, mint ami előttem van.” Felmerültek az ősei, „akik vidéken éltek-haltak, kis szobák ódon asztalain, horgolt arabeszk terítőin hagyták az életük és a kezük nyomát. A vidék a csodák földje.” Óbuda pedig ekkor még kicsit „vidék” volt, családias, otthonos, és mint írta: „az élményeim ma is gyermekélmények.”

A vers már a címében jelzi, hogy idill következik, tehát derűs, érzelmes, a jelenségeket szépítve, eszményítve bemutató zsánerkép. Ugyanaz a meghitt, szeretetteljes hang szólal meg, mint A szegény kisgyermek panaszában, amelyik művét legjobban szerette, s amely egy költői bűvölet: nosztalgiával átszőtt kötődés a múlthoz, az egykori otthonához és az emlékeihez. A Budai idill hangulata, a rímek összecsengő muzsikája, az érzelmi azonosulás mind azt mutatják, mennyire meghatározó a családi hajlék emléke az életében, amely végigkíséri földi útja során.

Édesanyja, Brenner Eulália gyermekkorának világát, a régi német polgári otthonok atmoszféráját, berendezését igyekezett megteremteni szabadkai otthonukban. A bútorok, szőnyegek, órák, képek, horgolt terítők, nippel, a háztartása mind ezt sugározta. „Ódon, ónémet cifra óra / áll a szekrényünk tetején, / szálló korok bölcs bámulója... az Alt-Wien porcelán, / parókás, farsangos időknek / parfümjét leheli réám.” Hasonló légkörben nevelte gyermekeit. Kosztolányi mindvégig emlékezett erre, lélekben kötődött ehhez, feltehetően utóbb mindez meg is szépült, s boldog volt, amikor hasonlóra lelhetett.

Az emlékeiben élő gyermekkorú világra valahol Óbudán talált rá. Szabadka, a „csöndes, álmos kisváros” után Óbuda hangulatában és régi házaiban vélt némi hasonlatosságot fölfedezni. Valóban itt járt, vagy csupán a képzelete szülte mindezt? Már nem fontos! Ami lényeges: ide helyezte, és megalkotta a vallomással fölért versét. Egy pillanatnyi benyomás keltette hangulatot örökített meg olyan közvetlen hangon, olyan látatóan, mint a gyermeki kitérültség. Érezni a „rátalálás” örömét, amikor egy régen elhagyott, már csak az emlékeiben élő, hasonló hangulatú lakás és életforma tűnik elő. Gyermekkorának emléke támad föl, nosztalgiája a régi, elhagyott vidéki élet után. Mindegy, hogy ilyen volt-e a régi szabadkai, és teljesen hasonló-e a most látott, a lényeg: egy varázslatos hangulat megteremtése, ahol visszatér a vidék, a meghittség, az otthon melege. Ez pedig több bárminél.